

CERH-TA'DÎL BAĞLAMINDA İMAM ŞAFİİ'YE YÖNELTİLEN İTHAMLAR

Bayram KANARYA *

Özet

İlk dönemlerde hadislerin sıhhati konusu, cerh-ta'dîl kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kaynaklarda hadis rivayeti bağlamında İmam Şafî'ye yönelik bazı ithamlar bulunmaktadır. Yahya b. Main (ö. 233/848) onun hakkında bir tartışma olduğunu belirtirken el-İclî (ö. 261/875) ise onun teşeyyua meylettiğini savunmuştur. Bir diğer tartışma konusu ise Buhârî ve Müslim'in ondan hadis almamasıdır. Mezkûr sebeplerden dolayı İmam Şafî'nin hadis rivayeti konusunda yeterli olmadığı savı üzerinde durulmuştur. İmam Şafî'yi cerh sadedinde zikredilen argümanlar alanla uğraşan hemen herkes tarafından kabul görmemiş ve buna karşı çıkmıştır. Ricâl ilmi ile ilgilenen bir çok alim onun hadis ilminde sika ve güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Hadis usulü ile ilgili ilk eseri veren (er-Risâle) ve hadisler arasındaki çelişkili görünen ifadeleri uzlaştıran (İhtilâfu'l-Hadîs) İmam Şafî'nin rivayet kriterlerini taşımadığını ileri sürmek isbatı zor bir iddiadır. Bu çalışmada söz konusu iddialar ele alınmış ve bu iddiaların yeterliliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmâm Şafî, Cerh-Ta'dîl, Teşeyyu', Sika, Rivayet.

Accusations Directed To Al-İmâm As-Shafîî In The Context Of Jarh-Ta'dîl

Abstract

In early periods authenticity of hadiths was considered in the context of jarh-ta'dîl. There are some accusations directed to al-İmâm as-Shafîî in jarh-ta'dîl's references. Yahya b. Main(d. 233/848) reports us some discussions about him. Moving the claims forward el-İclî (d. 261/875) asserts that al-Shafîî inclines to at-tashayyu'. Another controversial issue is that al-Bukharî and Muslim did not transmit any narration from him. Because of mentioned reasons an argument has been rised about that he is not competent at hadith transmittions. This argument has been refused and objected by hadith scholars. Many scholars at 'İlmu'r-Ricâl emphasized that he is a reliable transmitter at hadith narratives. It is open to question to accuse someone who compiled a first writing about hadith methodology (ar-Risâle) and İkhtilâfu'l-Hadîs of being not reliable. In this paper mentoined claims has been examined in details.

Key Words: al-İmâm as-Shafîî, Jarh-Ta'dîl, Tashayyu', Reliable, Narrative.

Giriş

Hz. Peygamber (sav) döneminde hadislerin sıhhati, zihinleri meşgul eden ciddi bir problem olmamıştır. Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra özellikle Hz. Osman'ın şehadeti ve Hz. Ali döneminde Müslümanlar mabeynindeki çekişme ve savaşlarla birlikte mezhep ve ideoloji merkezli gruplaşmalar

* Öğretim Görevlisi Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. bayramkanarya@hotmail.com

meydana gelmiştir. Siyasî, kültürel, fikrî ve dinî anlayışlar açısından ayrışan ve cepheleşen bir atmosferde hadis rivayetinin sağlıklı yapılabilmesi için çeşitli arayışlara girişilmiş neticede hadislerin tashîh ve tad'îfi ile ilgili bazı kriterler devreye sokulmuştur.¹ Bu kriterler de ilhamını sahabenin uygulama ve somut örneklerinden almıştır. ez-Zerkeşî'nin (ö. 794/1391) kaleme aldığı eser, Hz. Aişe'nin bir çok sahabiye tenkit ve tashîh ettiği örneklerle doludur.² Söz konusu kriterlerin başında isnad uygulaması gelmektedir. İsnad zincirinin teşekkül etmesinin en önemli sebeplerinden birisi, ravilerin tanınmasına ve bu ravilerin güvenilir olup olmadıklarına dair bir imkan sağlamış olmasıdır. Sonraki dönemlerde ravilerle ilgili hadis aktarma ehliyetleri sorgulanmış ve cerh-ta'dîl ölçüleri esas alınmaya başlanmıştır.

Hadis ravisinin rivayet ehliyetini taşıyamaması, kusurlu sıfatlara hâiz olması, adalet ve zabt sıfatlarını taşımadığının ortaya çıkmasına cerh; ravilerin rivayet ehliyetini hâiz olması, adalet ve zabt sahibi olduklarının tespit edilmesine de ta'dîl adı verilmektedir.³ Hâcî Halife'nin (ö. 465/1072) de ifade ettiği gibi cerh-ta'dîl ilmi, ravilerin cerh ve ta'dîl durumlarını, özel bazı lafızlarla ele almaktadır. İlk olarak bu ilimle uğraşan alimin Şube b. el-Haccâc (ö. 160/776) sonra da Yahya b. Said (ö. 198/813) olduğu belirtilmiştir.⁴ Abdurrahman b. Ebî Hatim er-Râzî'den (ö. 327/938) cerh-ta'dîl ilminin ne olduğu sorulunca o: "Sıka olanlar ile olmayanları ayırteden ilimdir," cevabını vermiştir.⁵ Dârekutnî (ö. 385/995) "Men kezebe..." hadisinden hareketle aslında Hz. Peygamber'in (sav) kendisinden hadis rivayet edilmesini emrettiğini ve sahihin sakiminden

1 H. Musa Bağcı, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, Ankara Okulu yay., Ankara, 2015, ss. 65-83.

2 Bedrüddin ez-Zerkeşî, *el-İcâbe li İrâdi Mestedrekethu Aişetu Ale's-Sahabe*, tahk.: Bünyamin Erul, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004.

3 Talat Koçyiğit, *Hadis Usulu*, TDV yay., Ankara, 1998, ss. 182-184.

4 Hâcî Halife (Kâtip Çelebî), *Keşfu'z-Zunûn*, Daru İhyai't-Turâs, Beyrut, 1941, I/582; Cerh-ta'dîl ilmi ile ilgili ilk dönemlerden itibaren eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerden sadece sıka olan ravileri ele alan el-İclî'nin (ö. 261) ve İbn Hibbân'ın (ö. 354) es-Sıkât'ı, İbn Şâhin'in (ö.385) Târîhu Esmâi's-Sıkât'ı; sadece zayıf ravileri ele alan Buhârî'nin (ö. 256) ed-Duafau'l-Kebîr ile ed-Duafau's-Sağîr'i, el-Cüzcânî'nin (ö. 259) ed-Duafa'sı, Ebû Zura er-Râzî'nin (ö. 264) Kitâbu'd-Duafa ve'l-Metrûkîn'i; sıka ve zayıf ravileri birlikte cemedan İbn Sad'ın (ö. 230) et-Tabakatu'l-Kübrâ'sı, Yahya b. Maîn'in (ö. 233) et-Târîh ve'l-İlel'i, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241) el-İlel ve Marifeti'r-Ricâl'i, Buhârî'nin et-Târîhu'l-Kebîr ile et-Târîhu'l-Evsât'ı, Zehbî'nin (ö. 748) Siyeru A'lami'n-Nubelâ'sı gibi eserler vücuda gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdulmecid el-Ğavrî, *İlmü'r-Ricâl*, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2007, s. 88-115; Cemâ-luddin Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, tahk.: Abdullah el-Kâdî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, I/7; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, tahk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Marife, Beyrut, s. I/2

5 Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, tahk.: Mustafa Abulkadir, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008, s. I/3 (Muhakkikin mikaddimesinde)

ayrıştırılarak rivayet edilmesini ve kendisinden duyulan bütün hadislerin rivayet edilmemesini belirtmiş ve şu hadisi istişhad kabilinden zikretmiştir: "Kişiye günah olarak duyduğu bütün şeyleri tahdis etmesi ona günah olarak yeter."⁶ Darekutnî bu hadisten hareketle Hz. Peygamber'den işitildiği iddia edilen haberlerin sahih olup olmadığına bakılmaksızın rivayet edilmesinin bizatihi bu hadisle çeliştiğini bildirmektedir.⁷

İbnu'l-Cevzî'nin (ö. 597/1200) bildirdiğine göre Muhammed b. Bundâr, Ahmed b. Hanbel'e "Falan kişi kezzabtır veya zayıftır." demek bana ağır geliyor dediğinde İbn Hanbel ona "Eğer ben ve sen bu konuda susarsak bu konuda bilgisi olmayan kişiler sahîh hadis ile sakîm hadisi birbirinden nasıl ayırtedebilsin!" cevabını vermiştir.⁸ İbnu's-Salah'a (ö. 643/1245) göre ravinin adil olması durumunda adalet gerekçeleri çok olduğundan tebyîne gerek yok iken cerhin ise sebebinin bilinmesi yani müfesser olması gerekmektedir.⁹

Hadis alimleri tarafından raviler cerh-ta'dîl açısından farklı kategorilere ayrılmıştır. Bu tasnif, ravilerin adalet, zeka, hıfz, vera, ğaflet gibi vasıflara sahip olmasına göre şekillenmiştir. Ravilerin bir kısmı, sebt, mutkin ve adil; bazıları, sadûk ama ğaflet ve tedlis yapmışlar fakat taammüden kizbe yeltenmemişler, bazıları da bilerek yalan söylemişlerdir. Cerh-ta'dîl kaideleri, sahabeden sonraki nesiller için uygulamaya konulmuştur. Sahabe vahye tanıklık etmeleri, ayetlerin tefsir ve tevillerine şahit olmaları münasebetiyle bu kriterlerden muaf kabul edilmişlerdir.¹⁰

Tarihi seyir içerisinde gelişerek devam eden cerh-ta'dîl ilminin uygulaması ise farklılık arz etmiştir. Bir cerh-ta'dîl alimine göre adil ve sıka olan bir ravî, başka bir alime göre bu sıfatlara yeteri kadar sahip olmayabilir. Bu farklılığın gerçekleştiği örneklerden biri hicri III. asırda yaşamış olan, hadis, usûl ve fıkıh alanında önemli bir yetkinliğe sahip olan İmam Şafiî olmuştur. Eserleri, hadis ve fıkıh bilgisi ile hem yaşadığı dönemi hem de sonraki dönemleri etkileyen İmam Şafiî, kimi cerh-ta'dîl ulemasınca hadis ahzetme ve nakletme kabiliyetine haiz olmayan biri olarak gösterilmiştir. Bu çalışmadan amaçlanan

6 Ebû Davud 40 Edeb 80, V/266.

7 Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, tahk.: Muhammed b. Latif es-Sabbağ, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 1980, s. 9.

8 İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I/6

9 Osman b. Abdurrahman eş-Şehrazûrî (İbnu's-Salah), *Ulûmu'l-Hadis*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2012, s. 106.

10 Abdurrahman b. Ebi Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1952, s. I/ 55.

husus, İmam Şâfiî'nin neden kimi alimlerce cerhedildiğini ve bu cerhin gerekçelerinin ne kadar nesnel olduğunu ortaya koymak olacaktır.

1-CERH-TA'DÎL İLMİNİNDE SUBJEKTİFLİK

Her ne kadar alimler tarafından cerh-ta'dîl ile ilgili esas ve kriterler belirlenmiş olsa da bu kriterlerin uygulanması esnasında her zaman nesnel davranmak mümkün olamamaktadır. Zira bu kriterleri uygulayan alimlerin, neşet ettikleri toplumsal, kültürel ve ideolojik fikriyatlarından bağımsız davranmaları nerdeyse imkansızdır. Bu sebeple olsa gerek kimi alimlerin adil olarak kabul ettikleri bazı raviler daha başka alimler tarafından mecrûh kabul edilebilmişlerdir.

Ravilerin eleştirisini yapmak kolay bir işlem değildir. Bu işle ilgilenen kişinin nakledilen rivayetlere, ravilerin durumlarına, doğum, ölüm tarihleri ve yerlerine, emanet, kavrama ve zabt durumlarına, hadisi ne zaman ve nasıl duyduklarına, yazı ve kitabının olup olmadığına, rivayetlerin tariklerine, hata ve galatlarına dair geniş bir bilgi birikimine sahip olmalıdır.¹¹

Hadis tarihi boyunca cerh-ta'dîl ilmi ile ilgilenenler, ravilerin isimleri, nesepleri, lakapları, beldeleri, ahlaki kişilikleri, emanet, sıdk ve hıfz açısından yeterlilikleri kısaca biyografilerini ele alan birçok eser vücuda getirmişlerdir.¹² Bu durum müsteşriklerden bazılarının da dikkatini çekmiştir. Bunlardan biri olan Dr. Sprenger şöyle demiştir: "Tarih ne geçmişte ne de günümüzde Peygamberlerinin sözlerine hizmet etmekte Müslüman topluluğu kadar başka bir topluluğun olduğuna şahitlik etmemiştir. Müslümanlar bu bağlamda 500.000 ravinin biyografilerini kaleme almışlardır"¹³

Cerh-ta'dîl ilminde subjektivitenin olmasının en önemli delillerinden birisi de Zehebî'nin (ö. 748/1348) bazı cerh ve ta'dîl alimleri tarafından eleştirilmelerine rağmen bu ravilerin sıkı olduğunu belirten « *er-Ruwwâtu's-Sikât el-Mütekellemu fihim bi mâ lâ Yûcibu Reddehum* » adında bir kitap yazmış olmasıdır. Zehebî, bu eserinde cerhi, cerh-i mu'teber ve cerh-i merdûd şeklinde iki kategoride değerlendirmiştir.¹⁴

11 Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I/4 (Muhakkikin mukaddimesi)

12 Abdulmecid el-Ğavrî, *İlmü'r-Ricâl*, s. 8.

13 Abdulmecid el-Ğavrî, age., ss. 8-9; İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I/5 (Mukaddimedede).

14 Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *er-Ruwwâtu's-Sikât el-Mütekellemu fihim bi mâ lâ Yûcibu Reddehum*, tahk.: Muhammed İbrahim el-Mûsilî, Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut, 1992, s. 23.

Cerh-ta'dîl uygulamasının subjektiflik içerdiğini gösteren delillerden biri de bazı alimlerin müteşeddid, bazılarının ise mütesâhil davranmalarıdır. Örneğin cerh ve ta'dîl alimlerinden bazısı, bir hatadan dolayı ravinin cerhedilmesinin doğru olmadığını "Su, eğer kulleteyn miktarına ulaşırsa içindeki necaset zarar vermez." örneği ile delillendirmişler ve hasenatı seyyiatına üstün olanların rivayetlerinin kabul edilebileceğini ifade etmişlerdir.¹⁵

Cerh-ta'dîl ilminde subjektif eğilimlerin yoğun olarak yaşandığı konuların başında ravilerin mezhep ve ekol farklılıkları gelmektedir. Özellikle fikrî ve ideolojik kampaşmaların yoğun olarak yaşandığı dönemlerde rical alimleri arasında da bir ittifak sağlanamamıştır. Ravinin Mürcie, Mü'tezile, Kaderiyye ve Şia'dan olması –rivayet ettiği hadise bakılmaksızın- kimi alimler için yeterli bir cerh sebebi olabilmıştır. Burada Zehebî'nin bazı alimler tarafından mecrûh olarak kabul edilen kendisine göre ise sıkı olan bazı kişilerle ilgili görüşlerini zikretmek istiyoruz:¹⁶

1- İbrahim b. Tahmân: Sahihayn'ın ricalinden olup sıkı ve mütkin biri olup Mürcie'dendir. Sadece Mürcie'den olması onun gibi sıkı birinin naklettiği rivayetlerin değerini düşüremez.

2- İbrahim b. Sa'd: İlimde ileri gelen ve Medine'nin sıkı olan simalarındandır. Müzik aletlerini dinlemenin caiz olduğunu söylemiştir. Bazı alimler onun zayıf olduğu söylemişlerdir. Zehebî ise sahîh hadislerle ilgilenen ve bu konuda önde gelen alimlerin ittifakla söyledikleri şeyin, İbrahim b. Sa'd'ın rivayet ettiği hadislerle mutlak manada ihticac edilebileceği olduğunu belirtmiştir.

3- Ebân b. Yezîd el-Attar: Bazı alimler onun Mürcie'den olduğunu kabul etmişlerse de Zehebî onun hakkında "O, köprüyü geçmiş ve Şeyheyn onunla ihticacta bulunmuştur." diyerek bu ithamın doğru olmadığını ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi bazı alimler tarafından mecrûh kabul edilen yukarıdaki üç ravi Zehebî tarafından sıkı olarak değerlendirilmiştir. Ravinin Mürcie'den

15 Zehebî, age., s. 26. (Zehebî Fudayl b. İyâz'ın bu konuda örnek sadedinde zikretmiştir. Bazı alimlerin Fudayl b. İyâz'ın hadislerini terkettiklerini, halbuki Fudayl'ın mütkin ve sıkı biri olduğunda bir şüphenin bulunmadığını belirtmiştir. Bk. Aynı yer)

16 Zehebî, age., s. 35-40.

olması, müzik aletlerini dinlemenin caiz olduğunu belirtmesi vb. noktalar birer cerh sebebi olarak zikredilmiş ancak Zehebî, bu ravilerin sıkı olduğunu Buhârî ve Müslim'in bu ravilerden rivayette bulduklarını ileri sürerek onların bu görüşlerini reddetmiştir. Konu ile ilgili örnekleri arttırmak mümkündür. Binâenaleyh cerh-ta'dîl ilminin tabiatı sübjektiviteye uygundur. Bir ravi ile ilgili hüküm vermeden önce cerh-ta'dîl literatürü iyice taranmalı, ondan sonra bir yargıya varılmalıdır. Bu konuda oldukça titiz davranılmalı ve ön yargılardan uzak durulmalıdır. Bir ravinin tarihsel olarak sebebini tam olarak teşhis edemediğimiz nedenlerden dolayı hem cerh hem de ta'dîl ifadelerine maruz kaldığı durumlarda ise daha dikkatli olunması gerekmektedir.

2-CERH-TA'DÎL İLMİ BAĞLAMINDA İMAM ŞAFİİ'YE YÖNELTİLEN İTHAMLAR

Cerh-ta'dîl ilmi ile ilgilenen bazı alimler, İmam Şafiî ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu değerlendirmelere bakıldığında ortaya çıkan tablo, İmam Şafiî'nin hadis ahzetme ve nakletme konusunda yeterli ehliyete sahip olmadığı zannını uyandırmaktadır. İmam Şafiî'yi neredeyse mecrûh gösteren bu değerlendirmelere karşı çıkmış hatta bu konuda müstakil kitaplar telif edilmiştir. Bu minvalde İmam Şafiî ile ilgili yapılan eleştirileri, "Yahya b. Main'in onu cerhettiği iddiası", "el-İclî'nin onu teşeyyu' ile suçladığı iddiası " ve "Buhârî ve Müslim'in ondan rivayette bulunmadığı" başlıkları altında incelemek mümkündür.

2.1.Yahya b. Maîn'in (ö. 233/848) İmam Şafiî'yi Cerhettiği İddiası

Cerh-ta'dîl iminin rölativ bir karakter arz ettiğini ortaya koyan örneklerden biri de İmam Şafiî ile ilgili kaynaklarda geçen bazı bilgilerdir. Zehebî, İmam Şafiî'nin sıkı ve güvenilir birisi olmasına rağmen hakkında cerhi ihsas eden nitelermelerde bulunulduğunu belirtmiştir. Alimlerin bir çoğu onun hâfız ve mütesebbit olduğunu ve hadislerde hata yapmadığını belirtirlerken örneğin İbn Abdilberr'e (ö. 463/1070) göre Yahya b. Main onun hakkında bir tartışmanın olduğunu " قال ابن عبد البر أيضا قد صح من طرق عن ابن معين " ifadesini kullanarak belirtmiştir. Zehebî, İbn Main'in bu cerhedici ifadesinin gerçeği yansıtmadığını "İbn Main nefesine eziyet etmektedir. İnsanlar onun İmam Şafiî hakkındaki kelamına itibar etmemişleridir. Biz onun cerh ve ta'dîldeki sözüne daima itimat ederiz bir şartla ki cumhura muhalefet etmemiş olsun." sözleriyle onu bu konuda

eleştirmiş ve İmam Şafî'nin cumhur tarafından mevsûk addedildiğini, İbn Main'in ise cumhura muhalefet ettiğini savunmuştur.¹⁷

İbn Main'in İmam Şafî'yi mecrûh gösteren bu anlayışının arka planında irdelenmesi gereken bazı hususlar olmalıdır. Zehebî, İbn Main'in bu şekilde görüş beyan etmesinin asabiyetten kaynaklandığını çünkü İbn Main'in muhaddis olsa da aşırı bir Hanefi mezhebi müntesibi (فإن ابن معين كان (من الحنفية الغلاة في مذهبه وإن كان محدثا) olduğunu belirtmiştir.¹⁸ Zehebî'nin bu tespitinden hareketle denilebilir ki ravilerin cerh edilmesi sadece itikadî anlamda söz konusu olmamış amelî mezhep farklılığı da rical alimlerinin raviler hakkında görüş beyan etmelerinde etkili olmuştur. Ayrıca Zehebî yine İbn Main ile Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam'ın (ö. 224/838) Şafî hakkında olumlu düşünmediğini "سینا الرأي في الشافعي" şeklinde ifade ederken,¹⁹ İbn Abdilberr ise Ebu Ubeyd'in İmam Şafî'nin arkadaşı olduğunu Bağdat'ta ondan hadis aldığını hatta onun kitaplarını istinsah ettiğini haber vermiştir.²⁰

Araştırmalarımız neticesinde Şafî'nin muasırı olan Ebu Ubeyd'in onun hakkında olumsuz düşündüğüne veya cerhettiğine dair bir bilgiye rastlamadığımızı belirtmeliyiz. Hatta İbn Hallikan (ö. 681/1282) *Vefeyatü'l-A'yan* isimli eserinde Ebu Ubeyd'in "Şafî'den daha mükemmel başka hiçbir kimseyi görmedim." dediğini aktarmaktadır ki bu da İmam Şafî'yi ta'dil eden bir ifade niteliğindedir.²¹ Bu durumda Ebu Ubeyd'in Şafî hakkındaki görüşü ile ilgili olarak Zehebî'nin aktardığı bilgi ile İbn Hallikan'ın naklettiği bilgi arasında bir tearüz bulunmaktadır. Binâenaleyh, Ebu Ubeyd'e isnad edilen Şafî'yi cerhettiği yönündeki iddia temellendirmeye muhtaç bir iddiadır.

Aynı bilgi karışıklığı Yahya b. Main'e ait olduğu iddia edilen ve imam Şafî'nin mevsukiyetinde bir problemin olduğunu ihsas eden yukarıdaki

17 Zehebî, *er-Ruvvatu's-Sıkat el-Mütekelleme fi him bi mâ lâ Yûcibu Reddehüm*, ss. 28-29. (Hatip el-Bağdadi, Yahya b. Main'in İmam Şafî için "Sadukun, La be'se bihi" dediğini ve hadis alimlerinin İmam Şafî'de vehm olduğu ile ilgili bir beyanlarının olmadığını ayrıca Şafî'nin kendisinin de ravileri cerhettiğini bunun da onun bu konuda mahir olduğunu gösterdiğini aktarmaktadır." Bk. Ebubekir Ahmed b. Ali el-Bağdadi, *Meseletü'l-İhticac bi's-Şafî fi mâ Üss nide İleyhi ve'r-Reddü ale't-Tainîne bi İzemi Cehlihüm Aleyh*, tahk.: Halil İbrahim Molla Hatir, Mın Matbuati er-Riaseti'l-Amme li İdarati'l-Buhusi'l-İlmiyye, Riyad, 1980, ss. 103-104).

18 Zehebî, age., s. 30.

19 Zehebî, *er-Ruvvatu's-Sıkat*, s. 31

20 Ebu Ömer Yusuf b. Abdilberr el-Kurtubi, *el-İntikâ fi Fedaili's-Selaseti'l-Eimmeti'l-Fukaha Malik ve's-Şafî ve Ebi Hanife Radiyallahu Anhum*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., s. 107.

21 Ahmed b. Muhammed İbn Hallikan, *Vefeyatü'l-A'yan ve Ebnâu Ebnâi'z-Zemân*, tahk.: İhsan Abbas, Daru Sadir, Beyrut, ts., IV/163-165.

bilgiler için de mevzu bahistir. İbn Hacer'in aktardığına göre Yahya b. Main, İmam Şafiî'nin kişiliğinin bizatihi kizbi reddettiğini söylemekte böylece İbn Main'e göre Şafiî aslında ta'dîl edilmiş olmaktadır. Ayrıca İbn Hacer, el-Hakim'den naklen onun tarih kitaplarını incelediğini Yahya b. Main'den gelen hiçbir rivayette Şafiî'yi cerheden bir şeye rastlamadığını ve muhtemelen İbn Main'in Şafiî'yi mecrûh kabul ettiği iddiasının kendisine isnad edilen bir yalan olduğundan bahsetmektedir.²²

Kaynaklarda İbn Main'e dayandırılan daha başka bilgiler de bulunmaktadır. Örneğin İbn Adiy'ın (ö. 365/975) ve Beyhaki'nin (ö. 458/1065) aktardığına göre Yahya b. Main'e Şafiî'nin güvenilir olup olmadığı sorulmuş o " الشافعي صدوق لا بأس به " sözleriyle belirtmiş ve yalan ile İmam Şafiî'nin kişiliğinin bir arada zikredilemeyeceğini ifade etmiştir.²³ Mezkur cümlede geçen هب س ابال ifadesi, her ne kadar ta'dîl ifadelerinden sayılmışsa da ravinin tam anlamıyla zabt ve itkan sahibi olmadığı manasına da gelmektedir.²⁴ Dolayısıyla eğer İbn Main'e isnadı sahih ise bu ifade, İmam Şafiî'nin zaptının yüksek derecede olmadığı manasına da gelebilecektir. Beyhakî, İbn Main'e İmam Şafiî hakkında fikrinin sorulmasının asıl sebebinin onun İmam Şafiî hakkında hased beslediğinden kaynaklandığını belirtmiştir.²⁵

İmam Şafiî ile Yahya b. Main aynı dönemde yaşamışlardır. İmam Şafiî 150'de doğmuş ve 204'te vefat etmiştir. Yahya b. Main ise 158'de doğmuş ve 233'te vefat etmiştir. dolayısıyla art niyet olmaksızın muasır olan alimlerin birbirleri hakkında bazı değerlendirmelerde bulunması doğal karşılanabilir. Yukarıda İbn Main'e dayandırılan ifadeleri, İbn Main'in kendi ağzından değil de sonraki alimlerin eserlerinden öğrenmekteyiz. Özellikle İbn Main'in ravilerin cerh-ta'dîl durumlarını anlattığı *Tarihu Yahya b. Main* isimli eserinde Şafiî ile ilgili bir değerlendirmeye rastlamadığımızı belirtmek gerekir. Bu durumda karşımıza iki ihtimal çıkmaktadır: Ya İbn Main'in İmam Şafiî ile ilgili değerlendirmeleri vardı ancak sonradan bu fikrinden rücu etmiştir. Ya da İbn Main, bu sözleri söylememiş ancak söz konusu ifadeler kendisine isnad edilerek aktarılmıştır. Durum ne olursa olsun İbn Main'e ait olduğu belirtilen

22 Krş. bk. İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib fi Ricali'l-Hadis*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2013, V/459-462; Zehebî, *er-Ruvvatu's-Sıkat*, s. 29 (tahkikte).

23 Krş. bk. Abdullah b. Adiy Ebu Ahmed el-Cürçani, *el-Kâmil fi Duafai'r-Ricâl*, tahk.: Yahya Muhtar Gazavi, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1988, I/116; Zehebî, *er-Ruvvatu's-Sıkat*, s. 29 (tahkikte); Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, *Beyânu Hatai Men Ahtae Ale's-Şafiî*, tahk.: Şerif Nayif, Müesse-setü'r-Risale, Beyrut, 1986, s. 100.

24 Emin Âşıkutlu, *Hadiste Rical Tenkidi*, İfav Yay., İstanbul, 1997, s. 175-176.

25 el-Bayhaki, *Beyanu Hatai Men Ahtae Ale's-Şafiî*, s. 100.

aktarımlarda onun Şafîî'yi, hakkında tartışma (mekâl) bulunan biri olarak gösteren ifadelerin yanı sıra tadîl edici ifadelerinin de olduğunu eklemek gerekmektedir.

2.2.el-İclî'nin (ö. 261/875) İmam Şafîî'yi Teşeyyü' İle İtham Etmesi

İmam Şafîî'nin maruz kaldığı ithamlardan biri de onun teşeyyü' ile suçlanması olmuştur. Özellikle rical kitaplarında bir ravinin teşeyyü' ile itham edilmiş olması demek, o ravinin kuvvetle muhtemel bir cerh ifadesi ile karşı karşıya kalması manasına da gelmektedir. İmam Şafîî'nin teşeyyü' ile itham edilmesi onun rivayet edeceği hadislerle karşı temkinli olmayı zımnen beraberinde getirmiş olacaktır.

İmam Şafîî'nin teşeyyü' ile itham edildiği tarihi arka planı hülasa etmekte yarar vardır. İmam Şafîî'nin yaşadığı Abbasiler döneminde iktidar ile kendileri için rakip olarak gördükleri ehl-i beyt arasında bir siyasi çekişme mevcuttu. Ehl-i beyte taraftar olmak veya onların karşısında durmak bir siyasi duruş sergilemekle aynı manaya gelmekteydi.²⁶ İmam Şafîî kendi yaşadığı dönemde ehl-i beyte yapılan zulümleri kabul etmemiş, direnmiştir. Bunun üzerine bölgenin valisi, halife Harun er-Reşid'e bir mektup yazarak onun cezalandırılmasını istemiştir. Şafîî, halifenin sorgusunda ikna edici cevaplar verince halife öldürülmemesini ama hapse atılmasını emretmiştir. Daha sonra Muhammed b. Hasen eş-Şeybani'nin tavassutuyla hapisten çıkmıştır.²⁷ Binâenaleyh o dönemde ehl-i beyt ile ilgili sarfedilen her bir söz muhalif kanat olmak demektir. İmam Şafîî'nin teşeyyü' ile itham edilmesi o günkü iktidarın dinî düşünce ve anlayışına uymamış ve bu nedenle cezalandırılmıştır.

İmam Şafîî'nin Şiiliğe meylettği şeklinde geliştirilen söylemin savunucuları da bulunmaktadır. Bu argümanı savunanların başında el-İclî gelmektedir. Zehebî'nin aktardığına göre el İclî, İmam Şafîî hakkında "هو ثقة" "صاحب رأي ليس عنده حديث و كان يتشيع" ifadelerini adeta cerh sadedinde kullanmıştır. el-İclî'yi bu görüşe sevkeden şey, İmam Şafîî'nin (ان كان رفضا حب) "Eğer Âl-i Muhammed'i sevmek rafizilik ise ins ve cinn şâhid olsun ki ben rafiziyim." anlamındaki sözünden

26 Namık Kemal Karabiber, "İmam Şafîî'nin Ehl-i Beyt Algısı", *Uluslararası İmam Şafîî Sempozyumu*, Kent Işıkları Yay., İstanbul, 2012, ss. 312-325.

27 Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, *Menâkibu's-Şafîî*, tahk.: Syid Ahmed Sakar, Daru't-Tütas, Kahire, 1970, s I/110-117.

kaynaklanmıştır.²⁸ İbn Abdilberr de bu konuya temas etmekte ve Şafîî'nin yukarıdaki mısralardan ötürü teşeyyu' ile itham edildiğini Şafîî'nin ise şöyle cevap verdiğini aktarmaktadır: “Bu nasıl olabilir ki! Bizatihi Hz. Peygamber ‘Kişi beni anne-babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe kâmil manada iman etmiş olamaz’ buyurmuştur.²⁹ Kişinin takva sahibi olmak koşuluyla akrabalarını sevmesi dinî bir gereklilik olduğuna göre yine takva sahibi olmak kaydıyla Hz. Peygamber’in akrabalarını neden sevmesin?”³⁰

İmam Şafîî'nin ehl-i beyte özel bir ilgi ve muhabbet beslemiştir. Şafîî'nin müteşeyyi' olduğu yönündeki iddiaların temelinde yatan sebeplerden birisi de onun divanında ehl-i beyte karşı sevgisini dile getiren şu ifadeler olmuştur:³¹

قالوا ترفضت قلت: كلا	مَا الرَّفْضُ دِينِي وَلَا اعْتِقَادِي
لكن توليت غير شك	خير إمام و خير هادي
إن كان حُبُّ الوَلِيِّ رَفْضًا	فإن رفضي إلى العباد

Dediler ki Rafizî oldun dedim: Asla!

Rafizîlik benim ne dinim ne de inancımdır.

Fakat ben dost edindim

En hayırlı imamı ve doğru yolu göstereni

Eğer bir dostu (Hz. Ali'yi) sevmek Rafizîlikse

Herkes bilsin ki ben Rafizîyim.

Görüldüğü üzere İmam Şafîî, ehl-i beyte olan muhabbetini açık bir şekilde dile getirmiştir. Özellikle “Dediler ki Rafizî oldun dedim: Asla!” ifadesi, kamuoyunda kendisiyle ilgili bir tartışmanın olduğunu yansıtmaktadır. Bu tartışma da kendisine Rafizîlik damgasının yakıştırılmasıdır. Ancak

28 Muhammed b. İdris, *Divânu's-Şafîî el-Müsemmâ el-Cevheru'n-Nefis fi Şi'ri'l-İmam Muhammed b. İdris*, tahk.: Muhammed İbrahim Selim, Mektebetu İbn Sina, Kahire, ts, s. 89; Zehebî, *er-Ruovatu's-Sıkat*, ss. 30-31.

29 Buhari, 2 İman 8, I/9.

30 Ebu Ömer Yusuf b. Abdilberr el-Kurtubi, *el-İntikâ fî Fedâilî's-Selâseti'l-Eimmeti'l-Fukaha*, s. 91.

31 Muhammed b. İdris, *Divânu's-Şafîî*, s. 48.

İmam Şafî kendi inanç ve düşüncesinin Rafizilikle tanımlanmasına karşı çıkmakta ve yaptığı şeyin sadece al-i beyti sevmek olduğunu belirtmektedir. Altı çizilmesi gereken hususlardan biri şudur ki, bir Müslümanın Kur'an ve sünnette referanslarını kolayca bulabileceği ehl-i beyti sevmesi ve bu sevgisini dile getirmesi aslında teşvik edilen bir durumdur. Kanaatimizce İmam Şafî'nin ehl-i beyti sevmesi, onun hadis rivayetinde yeterli donanımına sahip olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Özellikle de bu sevgisinden dolayı onu cerh sebebi olan bir ekolün propagandisti (Râfizilik) olarak görmek isabetli bir tutum değildir.

Şafî Dîvan'ının başka bir yerinde Hz. Ali'nin faziletinden bahsettiğinde Rafizîlikle suçlandığını, Hz. Ebubekir'in faziletinden bahsettiğinde Hz. Ali'ye düşmanlık yapmakla suçlandığını, Hz. Fatma'yı sevdiğinde de yine Rafizîlikle itham edildiğini belirtmektedir.³²

Şafî'nin yaşadığı dönem itibarı ile kendisine yönelik şiddetli bir muhalefetin olduğu da görülmektedir. Özellikle "Bazı insanlar benim ölmemi istiyorlar..." ve "Her düşmanlıktan sevgi umulabilir ancak hasedden düşmanlık eden hariç"³³ ifadelerinden anlaşıldığı kadarı ile onun ölmesini isteyen ve onu çekemeyen kişilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Kendisini sevmeyen bazı kimselerin onun hem iktidar hem de halk nezdindeki otoritesini sarsmak için bazı polemikler üretmiş olabilecekleri gözden uzak tutulmamalıdır.

Aslında Şafî'nin, itham edildiği Rafizilik fikriyatına karşı açık bir tepkisi de bulunmaktadır. Öyle ki İmam Şafî'nin bidat ehli olanların birbirlerine olan şهادetlerinin kabul edilebileceğini ancak Rafizilerin birbirlerine olan şهادetlerinin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir (يونس بن عبد الأعلى يقول سمعت الشافعي يقول : أجزى شهادة أهل الأهواء كلهم إلا الراضة فإنه يشهد بعضهم لبعض)³⁴

buna rağmen onun Rafizilikle itham edilmesi dönemin koşulları içerisinde planlı bir karalama propagandası olarak da değerlendirilebilir.

El-İclî'nin *Marifetu's-Sıkat* isimli eserinde Şafî ile ilgili doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak el-İclî, İbrahim b. Yahya el-Eslemi isimli ravi ile ilgili bilgi verdiği yerde şöyle demektedir: "مدني رافضي جهمي قدرى لا يكتب حديثه"

32 Şafî, Divan, s. 120, 156.

33 Şafî, Divan, s. 51, 64.

34 Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, tahk.: Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, X/352.

”روى عنه الشافعي“ yani bu ravi “Medineli olup Rafizî, Cehmî ve Kaderî fırkaya mensup biridir. Rivayet ettiği hadisleri yazılmaz. Şafiî ondan rivayette bulunmuştur.”³⁵ Cerhedilmiş bir ravinin İmam Şafiî ile birlikte zikredilmesinin satır arasında yatan mesaj, onun rafiziliğe mensup olduğu bilinen birisinden rivayette bulunmuş olması dolayısıyla Şafiî'nin de bu ekolden olduğu zannını uyandırmak için olmalıdır. Şafiî'nin naklettiği rivayetlerin isnadında ne kadar Rafiziliğe mensup ravinin olduğu konusu ayrı bir araştırma konusudur. Kanaatimizce mezhep asabiyeti olmamak, rivayet üzerinde bir tasarrufta bulunmamak ve adalet/zapt kriterlerini taşımak kaydıyla herhangi bir ekole aidiyeti olan bir raviden hadis alınmasında da bir beis olmamalıdır.

Malikiler'den bazıları da İmam Şâfiî'nin şia ile bazı furu' meselelerde aynı düşünmesinden dolayı (Besmele'nin cehren okunması ve sabah namazında kunut duasının okunması gibi) eleştirmişler ve müteşeyyi' olduğunu belirtmişlerdir. Oysa İmam Şafiî, henüz on üç yaşındayken İmam Malik'in Muvatta'ını ezberlemiştir.³⁶ Kaldı ki, alimler arasında ilmî ihtilafların olması kadar doğal bir şey de yoktur. Zehebî İmam Şafiî ile ilgili bu görüşlerin doğru olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir: “Şu sözleri söyleyen biri nasıl şia'dan olabilir: Hulefa-i raşidin beştir. Bunlar, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali ve Ömer b. Abdilaziz'dir. Ayrıca el-İclî'nin 'Şafiî'nin yanında hadis yoktu' iddiası da doğru değildir. Çünkü el-İclî ne onu tanımış ne de onunla oturmuştur. Şafiî, ashabu'l-hadis'in en ileri gelenlerindendir ve ona “nâsiru'l-hadis” ünvanı verilmiştir...”³⁷ Daha sonra Zehebî, İmam Şafiî'nin hadis konusunda Yahya el-Kattan, İbn Mehdi ve Ahmed b. Hanbel derecesinde olmadığını ancak onun hadis konusunda el-Evzai ve İmam Malik'ten aşağı da kalmadığını ifade etmiştir.³⁸

Zehebî *Mîzânu'l-İ'tidâl* isimli eserinin girişinde bazı bilgilere yer vermiş ve ümmet nezdinde meşhur olan Ebû Hanife, Şâfiî ve Buhârî gibi kişilerin cerh ve ta'dîl işlemine tabi tutmayacağını bildirmiştir. Ve «Müslüman her şeyi yapabilir ama Hz. Peygamber'e yalan isnad edemez” diyerek³⁹ İmam Şafiî'yi tezkiye etmiştir.

35 Ahmed b. Abdillâh b. Salih el-İclî, *Marifetu's-Sikât*, tahk.: Abdulalim Abdulazim, Mektebetu'd-Dar, Medine, 1985, I/209.

36 el-Bayhaki, *Menâkibu's-Şafiî*, I/101.

37 Zehebî, *er-Ruvvâtu's-Sikât*, s. 32; Ayrıca bk. Beyhaki, *Menâkibu's-Şafiî*, I/432 (Beyhaki, bu eserinde İmam Şafiî'nin halifeleri faziletlerine göre sıraladığına dair bir çok rivayet nakletmiştir. Onlardan biri şöyledir: Muhammed b. İdris eş-Şafiî şöyle dedi: “Hz. Peygamber (sav)'den sonra insanların en faziletleri sırasıyla Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. Bk. aynı yer)

38 Zehebî, *er-Ruvvâtu's-Sikât*, s. 32.

39 Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, I/2-4.

Beyhaki'nin aktardığına göre Yahya b. Main'in İmam Şafii'yi teşeyyu' ile itham ettiği bilgisi Ahmed b. Hanbel'e bildirilmiş bunun üzerine İbn Hanbel: "Bunu Müslümanların imamlarından birine mi söylüyorsun?" diyerek tepkisini dile getirmiştir. İbn Main, İbn Hanbel'in bu tepkisine "Bağı olanlarla savaşı anlattığı eserine baktım. Şafii, baştan sona Ali b. Ebi Talip'ten deliller getirmektedir." şeklinde mukabelede bulununca Ahmed b. Hanbel: "Gerçekten sana şaşıyorum. Ehl-i bağı ile savaş konusunda başka kimden delil getirseydi! Devlete karşı çıkan bağı ehli ile bu ümmet içerisinde ilk savaşan Ali b. Talip değil mi? Hz. Peygamber ve diğer halifelerden bu konuda sünnet niteliğinde bir haber yokken bu konuda Şafii kimin sünnetini uygulasaydı!" şeklinde cevap vermiştir. Beyhaki'nin aktardığına göre İbn Hanbel'in bu cevabı karşısında İbn Main mahcup olmuştur.⁴⁰

Mezkûr iki madde ile ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmak mümkündür. Yahya b. Main, cerh ve ta'dil ilminde sözü dinlenen bir münekkiddir. Muhtemelen bu hassasiyetten olsa gerek İmam Şafii'nin hem ehl-i beyte olan muhabbetini dile getiren şiirlere yer vermesi hem de özellikle bağı ehli ile savaş konusunda Hz. Ali'den istidlalde bulunmuş olması onu teşeyyu'e meylettiği düşüncesine itmiş olmalıdır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi İbn Main aslında Şafii'nin adil olduğunu gösteren saduk ifadesini de kullanmıştır. Durum ne olursa olsun İbn Main'e dayandırılan bilgilerde bir karışıklığın kaynaklarda yer aldığını belirtmemiz gerekir. İmam Şafii'nin ehl-i beyte özel bir muhabbet duyması onun şia propagandası yapan bir kimliğe sahip olduğunu göstermez. Kaldı ki, hadis usûlu ile ilgili önemli bir metodoloji ortaya koyan ve er-Risale isimli eserinde bunları detaylı bir şekilde açıklayan bir kişiyi ehl-i bidattan (Teşeyyu') saymak kanaatimizce tutarlı bir tespit olmayacaktır. Onun teşeyyu' ehli olduğu şeklindeki iddia ise tamamen yaşadığı siyasi ve sosyal cereyanlar ile ilintili olup konjonktürel bir durum arz etmektedir.

2.3. Buhârî ve Müslim'in İmam Şafii'den Rivayette Bulunmaması

İmam Şafii'nin eleştirildiği noktalardan biri, ümmet nezdinde önemli bir şöhrete kavuşmuş olan Sahihayn müelliflerinin kendisinden neden hadis almadıkları noktasında temerküz etmektedir. Başka bir deyişle hadislerin bu kitaplarda yer alması bir anlamda ravilerinin de nispeten sağlam olduğu manasına hamledilmiştir. İddia şudur: Buhârî ve Müslim, eserlerine kendi kriterlerine göre sıkı olan ravileri tercih ettiklerine göre onların İmam Şafii'den rivayette bulunmamış olmaları Şafii'nin onların nezdinde yeteri kadar güvenilir olmadığını (mı) göstermektedir.

40 Ahmed b. Hüseyin el-Beyhaki, *Menâkibu's-Şafii*, I/450-451.

Şafiî ile ilgili müstakil bir kitap yazan ve bu kitabında Şafiî'yi savunan Hatip el-Bağdadî (ö. 463/1070), İmam Şâfiî'nin sıkı olduğu üzerinde durmakta ve Buhârî'nin neden ondan hadis nakletmediği sorusuna cevap aramaya çalışmaktadır. Hatip el-Bağdadî, bazı arkadaş ve talebelerinin kendisinden Buhârî'nin İmam Şafiî'den neden hadis almadığını, bunun Şafiî'nin hadis alanında zayıf kabul edildiğinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını sorduklarını aktarmaktadır.⁴¹ el-Bağdadî bu iddiaya kızmakta ve eğer ayet ve hadislerde ilmin ketmedilmesi yasaklanmamış olsaydı cahillere verilecek en güzel cevabın sukut etmek olacağını belirtmektedir.⁴² el-Bağdadi, İmam Şâfiî'nin sahip olduğu bazı meziyetlerinden dolayı kendisine aşırı derecede hased duyulduğunu ve hakkında yalan sözler sarfedildiğini belirtmiştir.⁴³ Ona göre İmam Şafiî, Ebu Hanife ve kendisinden önceki daha başka alimlerin söz söylemediği sahih hadis-malul hadis, mürsel-mevsul, amm-hass gibi konularda önemli derecede katkıda bulunmuş bir alimdir.⁴⁴

Belirtmemiz gerekir ki, Buhârî'nin kendisinden hadis naklettiği raviler mevsuk; kendisinden hadis almadıkları raviler ise mecrûhtur, şeklinde bir iddia isabetli olmayacaktır. Buhârî kitabını uzatmamak üzere bütün sıkı ravilerden hadis aktarmadığı gibi yanında bulunan bütün sahih hadisleri bile yazmamıştır. Buhârî'nin amacı bütün sahih hadisleri almak değil, kendisinden sonra geleceklere örnek olabilecek sahih hadisleri içeren bir kitap ortaya koymaktır.⁴⁵ Nitekim Buhârî'den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: “el-Câmi isimli eserime sadece sahih hadisleri aldım. Sahih olan daha başka hadisleri uzun olmasından dolayı kitabıma almadım.”⁴⁶ Yine Buhârî, yüz bini sahih, üç yüz bini ise sahih olmayan hadis ezberlediğini belirtmiştir.⁴⁷ Oysa Buhârî, mükerrer, muallak ve mütabi olan hadislerle birlikte kitabına –mevkuf ve maktu' hariç- toplam, 9082 hadis almıştır.⁴⁸ Buhârî'nin bütün sahih hadisleri kitabına almadığının bir diğer delili de onun et-Târîh isimli eserinde içlerinde sıkı olan onlarca râvîden bahsetmesine rağmen bunların hepsinden hadis aktarmamasıdır.⁴⁹

41 Hatip el-Bağdâdî, *Meseletu'l-İhticâc bi'ş-Şâfiî*, tahk.: Halil İbrahim Molla Hatır, el-Mektebetu'l-İseriyye, Pakistan, tsz. s. 28.

42 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 28-29.

43 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 42.

44 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 38

45 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 47-48.

46 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 50.

47 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 51

48 İbn Hacer, *Hedyü's-Sâri Mukaddimetu Fethu'l-Bârî*, Daru's-Selam, Riyad, 2000, s. 659.

49 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 52.

Buhârî'nin Şafiî kanalı ile gelen rivayetleri almamış olması, onun daha âli olan bazı isnadları tercih etmesi sebebiyledir. Nitekim Buhârî, Şafiî'nin hocalarından olan Mâlik b. Enes, Abdulaziz b. Muhammed ed-Derâverdî, Davud b. Abdirrahman el-Attar ve Süfyan b. Uyeyne'den hadis almıştır. Buhârî'nin Şafiî'den değil de hocalarından hadis almasındaki amacı, nâzil isnada sahip rivayetleri değil, âli isnada sahip hadisleri almak istemesinden kaynaklanmış olmalıdır.⁵⁰ Buhârî, âli isnadlı rivayetleri aktarmayı tercih etmiş, nâzil isnad ile aktardığı rivayetleri ise âli isnadda bulunmayan bir manaya binaen veya mütabaat kabilinden zikretmiştir.⁵¹

Buhârî ve Müslim Sahihayn'da ne Ebû Hanife ne de İmam Şafiî'den gelen bir rivayete yer vermemişlerdir.⁵² Enbiya Yıldırım, Sahihayn müelliflerinin bütün sahih hadisleri kitaplarına alma gibi bir düşüncelerinin olmaması, Şafiî'nin onlardan önce vefat etmesi dolayısıyla mülakatın olmaması, Şafiî'nin hadisçi kimliğinden ziyade fakih kimliğinin ön planda olması, ali isnadlı rivayetleri tercih etmeleri ve Şeyhayn'ın mezhepler arası tartışmalar ve mücadeleler nedeniyle bir tarafta gözükmüyor izlenimi vermemek için onlardan hadis almadıklarını belirtmiştir.⁵³ öte yandan İmam Şafiî'den bazı hadis musannifleri rivayette bulunmuşlardır. İmam Şafiî'nin Ebu Davud'da üç, İbn Mace'de iki ve Nesâî'nin Sünen-i Kübrâ'sında ise iki rivayeti bulunmaktadır.⁵⁴

Buhârî ravilerin cerh-ta'dil durumlarını da aktardığı eserinde İmam Şafiî için "204'te Mısır'da vefat etmiş, Malik b. Enes'ten hadis almıştır, Hicazlıdır."⁵⁵ diyerek onu için cerhedici herhangi bir ifadede bulunmamıştır. Bununla birlikte İbn Hibban (ö. 354/965) Şafiî'yi sıkattan addetmiştir.⁵⁶

İbn Ebi Hatim de İmam Şafiî hakkında söylenen birçok olumlu görüşü zikretmiş Allah'ın kitabı ve Hz. Peygamber'in sünnetinde onun fakih olduğunun altını çizmiş, fakat *وكان قليل الطلب للحديث* kısmını da ekleyerek hadis ahzetmede az gayret sarfettiğini belirtmiştir ki bu da bir cerh sebebi değildir.⁵⁷

50 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 53, Ayrıca bk. Enbiya Yıldırım, age., s. 168.

51 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 59.

52 Enbiya Yıldırım, *Hadis Problemleri*, Otto Yay., Ankara, 2015, s. 162.

53 Enbiya Yıldırım, "Sahihayn Musanniflerinin Şafiî'den Rivayetlere Yaklaşımları", *Uluslararası İmam Şafiî Sempozyumu (7-9 Mayıs 2010)*, Kent Işıkları Yay., İstanbul, s. 166-181; Yıldırım, age., s.167-177.

54 Enbiya Yıldırım, agm., ss. 163-167.

55 Buhari, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., I/42.

56 Muhammed b. Hibban, *es-Sikât*, tahk.: Seyyis Şerefuddin Ahmed, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1975, IX/30.

57 Abdurrahman b. Ebi Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII/201-204.

Hatip el-Bağdadi “Buhârî'nin, Şafiî'nin hadis alanında yeterli bilgi ve ehliyete sahip olmaması sebebiyle ondan hadis almadığı iddiası” adıyla bir başlık açmıştır. el-Bağdadî'nin aktardığına göre bazı kimseler Şafiî'nin hadis ilmine, hadis in illetlerine, isnad ve turuk bilgisine, ravilerle ilgili malumata ve sahih ile sakim hadisi birbirinden ayırt edecek donanıma sahip olmadığını iddia etmişler, bu nedenle de Buhârî'nin kendisinden hadis almadığını öne sürmüşlerdir. Hatip el-Bağdâdî'ye göre bu iddianın hiç bir mesnedi yoktur. el-Bağdâdî, bazı kimselerin Şafiî'nin, Ahmed b. Hanbel'e “Sizler sahih hadisleri bizden daha iyi bilirsiniz...” dediğini nakletmişler ve bu sözün onun bu konuda yeterli olmadığına delil olarak zikretmişlerdir. el-Bağdadî, bu iddianın doğru olmadığını, Şafiî'nin mezhebini hadisler üzerine bina ettiğini dolayısıyla Şafiî'de olmayıp cerh-ta'dîl konusunda hassas ve ehl-i hadisten olan Ahmed b. Hanbel'de bulunan hadislerin bilgisini almak istediğini belirtmiştir.⁵⁸

Sonuç

Cerh-ta'dîl bağlamında İmam Şafiî ile ilgili bazı iddialar öne sürülmüştür. Bu iddiaları Yahya b. Main'in onu cerhettiği iddiası, teşeyyü' ile suçlanması ve Sahihayn müelliflerinin ondan hadis nakletmemesi şeklinde sıralamak mümkündür. Gerek aktarılan bilgilerde çelişik ifadelerin bulunması gerekse de iddiaların daha çok konjonktürel bir mahiyet arz etmesi münasebetiyle İmam Şafiî'yi mecrûh kabul etmek yerinde bir tespit değildir. Bununla birlikte onun sıkı olduğunu ve nâsiru'l-hadîs unvanına sahip olduğunu belirten alimlerin sayısı ise oldukça fazladır. Çalışmada varılan sonuçları maddeler halinde şöylece sıralayabiliriz:

1-İmam Şafiî, ilmi hayatı, usul ve fıkıh ilmine katkısı ile ehl-i hadisin önemli karizmatik şahsiyetlerinden biri olmuştur.

2-İmam Şafiî'nin müteşeyyi' olduğu ile ilgili iddialar mevcuttur. Fakat İmam Şafiî'nin ehl-i beyti sevmesi ve şiirlerinde onlar hakkında medhedici ifadeler kullanması bir cerh sebebi sayılamaz.

3-İmam Şafiî, Rafiziliği kabul etmediğini sarîh bir şekilde beyan etmesine rağmen kamuoyunda bunun sesli olarak dillendirilmiş olması, kendisinin de ima ettiği gibi bazılarının hasedinden kaynaklanmış olmalıdır.

4-Yahya b. Main'in İmam Şafiî'yi cerhettiği şeklindeki iddia bazı

58 Hatip el-Bağdâdî, age., s. 70.

kaynaklarda mevcut ise de yine İbn Main'in onu ta'dîl eden daha başka ifadeleri de bulunmaktadır. Bu ya iddiasından vazgeçtiği veya kaynaklarda bir karışıklığın olduğu savını güçlendirmiştir.

5-Bazı muhaddislerin İmam Şafii'den hadis rivayet etmesine karşın Buhârî ve Müslim'in ondan rivayette bulunmamış olmaları, Şafii'nin mecrûh olduğu anlamında değerlendirilmemelidir. Bu durum, her muhaddisin sübjektif bir niteliğe sahip hadis alma kriterlerinden kaynaklanmış olabilir. Nitekim Buhârî, âli isnada sahip rivayetleri nâzil isnada sahip rivayetlere tercih etmiş bu da onun Şafii'den değil, hocalarından hadis almasını netice vermiştir.

6-Cerh-ta'dîl kaynaklarında İmam Şafii'nin sıkı olduğuna dair azımsanmayacak derecede referanslar bulunmaktadır.

7-Hadis usul felsefesi ve ravilerin güvenilirlik durumları ile ilgili takdir edilecek düzeyde bir çalışma ortaya koyan İmam Şafii'yi güvenilir olmamakla suçlamak isabetli bir yaklaşım değildir.

8- Cerh-ta'dîl olgusu sübjektif bir karakter arz etmektedir. Özellikle bir râvî hakkında ileri sürülen bidat ve heva ehli olma gibi cerhedici ifadelerin doğruyu yansıtıp yansıtmadığı ancak cerh-ta'dîl kaynaklarının taranması neticesinde aydınlığa kavuşacak bir konudur.

Kaynakça

- Âşıkutlu Emin, *Hadiste Rical Tenkidi*, İfav Yay., İstanbul, 1997.
- Bağcı H. Musa, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015.
- el-Bağdadi Ebubekir Ahmed b. Ali, *Meseletü'l-İhticâc bi's-Şafii fi mâ Üsnide İleyhi ve'r-Reddü ale't-Tainîne bi İzemi Cehlihîm Aleyh*, tahk.: Halil İbrahim Molla Hatır, mın Matbuati er-Riase-ti'l-Amme li İdarati'l-Buhusi'l-İlmiyye, Riyad, 1980.
- el-Beyhaki Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, tahk.: Muhammed Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
-, *Beyânu Hatai Men Ahtae ale's-Şafii*, tahk.: Şerif Nayif, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986.
- el-Buhârî Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
-, *et-Târîhu'l-Kebîr*, tahk.: Mustafa Abulkadir, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008.
- el-Cürçani Ebu Ahmed Abdullah b. Adıyy, *el-Kâmil fi Duafai'r-Ricâl*, tahk.: Yahya Muhtar Ğazavi, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1988.
- ed-Dârekutnî Ali b. Ömer, *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, tahk.: Muhammed b. Latif es-Sabbâğ, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 1980.
- Ebü Davud Suleyman b. Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

- el-Ğavrî Abdulmecid, *İlmu'r-Ricâl*, Daru İbn Kesir, Beyrut, 2007.
- Halîfe Hâcî (Kâtip Çelebî), *Keşfu'z-Zunûn*, Daru İhyai't-Turâs, Beyrut, 1941.
- İbn Abdilberr el-Kurtubi Ebu Ömer Yusuf, *el-İntikâ fi Fedâilî's-Selâseti'l-Eimmeti'l-Fukaha Malik ve's-Şafîi ve Ebî Hanife Radiyallahu Anhum*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- İbn Hacer Ahmed b. Ali, *Tehzîbu't-Tehzîb fi Ricâli'l-Hadîs*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013.
-, *Hedyü's-Sâri Mukaddimetu Fethu'l-Bârî*, Daru's-Selam, Riyad, 2000.
- İbn Hallikan Ahmed b. Muhammed, *Vefeyatü'l-A'yan ve Ebnâu Ebnâi'z-Zemân*, tahk.: İhsan Abbas, Daru Sadir, Beyrut, tsz.
- İbn Hibban Muhammed, *es-Sikât*, tahk.: Seyyis Şerefuddin Ahmed, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1975.
- İbnu'l-Cevzî Cemâluddin Ebu'l-Ferec, *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, tahk.: Abdullah el-Kâdî, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- İbnu's-Salah Osman b. Abdirrahman eş-Şehrazûrî, *Ulûmu'l-Hadis*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2012.
- el-İclî Ahmed b. Abdillâh b. Salih, *Ma'rifetu's-Sikât*, tahk.: Abdulalim Abdulazim, Mektebetu'd-Dar, Medine, 1985.
- Karabiber Namık Kemal, "İmam Şafîi'nin Ehl-i Beyt Algısı", *Uluslararası İmam Şafîi Sempozyumu*, Kent Işıkları Yay., İstanbul, 2012.
- Koçyiğit Talat, *Hadis Usulu*, TDV yay., Ankara, 1998, s. 182-184.
- eş-Şafîi Muhammed b. İdris, *Divânu's-Şafîi el-Müsemma el-Cevheru'n-Nefs fi Şi'ri'l-İmam Muhammed b. İdrîs*, tahk.: Muhammed İbrahim Selim, Mektebetu İbn Sina, Kahire, tsz,
- Yıldırım Enbiya, *Hadis Problemleri*, Otto Yay., Ankara, 2015.
-, "Sahihayn Musanniflerinin Şafîi'den Rivayetlere Yaklaşımları", *Uluslararası İmam Şafîi Sempozyumu (7-9 Mayıs 2010)*, Kent Işıkları Yay., İstanbul.
- ez-Zehabî Muhammed b. Ahmed, *er-Ruvvâtu's-Sikât el-Mütekellemu Fihim bi mâ lâ Yûcibu Reddehum*, tahk.: Muhammed İbrahim el-Mûsilî, Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut, 1992.
-, *Mîzânu'l-İ'tidâl Fi Nakdi'r-Ricâl*, tahk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Marife, Beyrut.
- ez-Zerkeşî Bedrüddin, *el-İcâbe li İrâdi Mestedrekethu Aişetu Ale's-Sahabe*, tahk.: Bünyamin Erul, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004.